

УДК 37:7:373(477.72)51«18»/25«19»

ДОСВІД ПЕДАГОГІВ ХЕРСОНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ© **З. В. Гуріч**

Стаття містить аналіз теоретичних і практичних досягнень педагогів Херсонської губернії кінця ХІХ – початку ХХ ст., творче використання досвіду яких слугує вагомим підґрунтям оновлення змісту, методів і форм розвитку художньої освіти. Розповсюджувачами ідей естетичного виховання, які прогресивно впливали на розвиток педагогічної думки, були І. Деркачев, О. Музиченко, Я. Чепіга та ін. Визначено вклад кожної персоналії у розвиток художньої освіти Півдня України окресленого періоду

Ключові слова: педагогічна діяльність, художня освіта, естетичне виховання, національна творчість, образотворча грамота

The modern problems of art education development in educational institutions are familiar to the ones that were solved in the second part of XIX – early XX centuries. The necessity of creative generalization of historical native experience of the teachers of the past causes the interest to studying the scientific and creative contribution of the famous native scientists, theorists and practitioners in the art education development. In the article author aims at the elucidation of the experience of the teachers from the Kherson region of the second half of XIX – early XX centuries as the background of improvement of art education in the modern socio-cultural conditions. By the way of retrospective analysis of archival and scientific sources the node personalities of art education of South of Ukraine were defined; their methodical approaches to the art education were defined. As the result of analysis of the works of the teachers of Kherson province were learned persons who disseminated the ideas that had the progressive impact on the pedagogical thought development of the end of XIX – early XX century: I. Derkachev, M. Korf, M. Lange, O. Muzichenko, M. Pirogov, Y. Chepiga and the others. The contribution of each person in the art education development of the South of Ukraine of the aforesaid period was defined. It was established that scientists who proved the necessity of reformation of the school education paid attention to the fact that art education of the child is the obligatory component of educational process and the knowledge of graphic grammar helps to the pupils to understand the surrounding world better, favors the intensive development of thinking, develops the esthetic taste. The scientists paid attention to the necessity of art education as the component of educational process and the knowledge of graphic grammar helps to the pupils to understand the surrounding world better, favors the intensive development of thinking, develops the esthetic taste. The author proves that Ukraine has some experience of organization of art education that favors the critical understanding and creative use of heritage of progressive native teachers-artists

Keywords: pedagogical activity, art education, esthetic education, national creation, graphic grammar

1. Вступ

Необхідність вивчення проблем розвитку регіональної художньої освіти зумовлена реформуванням освітньої системи, що означає гуманізацію та гуманітаризацію навчання, формування національної свідомості особистості, актуалізацію прогресивних ідей педагогів, митців. Розбудова національної системи художньої освіти в Україні передбачає відновлення освітніх і мистецьких традицій у контексті інтеграції країни у європейський освітній простір.

2. Літературний огляд

У працях українських науковців відображено різні аспекти проблеми художньої освіти. Зокрема, питанням становлення та розвитку мистецької освіти в Україні присвячені праці І. Зязюна [1], Л. Масол [2], Г. Падалки [3]. Окремі аспекти становлення мистецької освіти на Півдні України розкрито у працях з історії краю Н. Сапак [4], А. Форостяна [5], Н. Шушляннікової [6] та ін. Оглядові історії художньої освіти кінця ХІХ – початку ХХ ст. присвячені роботи сучасних учених: І. Малініної [7], І. Красюк [8], Р. Шмагала [9] та ін. Однам зазначені дослідники

фрагментарно зупиняються на особистостях педагогів, праці яких присвячені художній освіті молоді.

3. Постановка проблеми

Сучасні проблеми розвитку художньої освіти в навчальних закладах певною мірою ідентичні тим, які вирішувались у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. У зв'язку з цим виникає потреба вивчення й творчого узагальнення історично набутого вітчизняного досвіду педагогів минулого. Саме тому значний інтерес становить вивчення наукового й творчого шляху видатних українських вчених, теоретиків і практиків в історичній ретроспективі, їх внесок у розвиток художньої освіти. Отже, метою статті є висвітлення досвіду педагогів Херсонської губернії другої половини ХІХ – початку ХХ ст., що є вагомим підґрунтям для вдосконалення мистецької освіти в сучасних соціокультурних умовах.

Відповідно до мети визначено такі завдання:

1) здійснити ретроспективний аналіз архівних джерел з метою визначення ключових персоналій художньої освіти Півдня України;

2) виявити методичні підходи педагогів до художньої освіти учнів.

4. Персоналогія освіти Херсонщини кінця XIX – початку XX ст.

Чільне місце у розвитку педагогічної думки та освіти не тільки Херсонської губернії, а й усієї країни належить М. І. Пирогову (1810–1881). Працюючи почителем Одеського навчального округу (1856–1858), вчений-педагог поклав початок широкому громадсько-просвітницькому рухові, основою якого були ідеї гуманізації освіти, нових засад педагогічного процесу в школі, що протидіяли догматизму та бюрократизму в освіті та вихованні. Підсумком його спостережень та розмірковувань за освітнім процесом в Новоросійському краї стали публіцистичні праці, що були надруковані на шпальтах газети “Одеській вісник”. У працях М. Пирогова “Бути чи здаватися”, “Чого ми бажаємо”, “Школа та життя”, “Щодо методів викладання” йдеться про необхідність боротьби з невіглаством і застоєм в науці та освіті, з протекціями та підкупом.

Особливе місце в статтях та виступах М. Пирогова посідають питання щодо стосунків вчителя та учня. Педагог стверджував, що зростання та розвиток вчителя не є можливим без молодих учнів, які за законами життя мають продовжувати його пошуки, але вчитель несе відповідальність за результат: “Нехай навчається тільки той, хто хоче навчатись, – це його справа, але той, хто навчається у мене, обов’язково повинен чогось навчитися (це вже моя справа), – так повинен діяти кожен викладач” [10].

Хоча ми не маємо спеціальних робіт М. Пирогова з проблеми естетичного виховання молоді, однак у його статтях “Питання життя”, “Бути чи здаватися”, “Про цілі літературних бесід у гімназіях” та інших, знаходимо чимало відомостей про погляди науковця. Відстоюючи ідею планомірного впливу на духовний світ дитини, він у своїх висловлюваннях щодо естетики в освіті розвивав думку про необхідність виховувати людину внутрішньо зібрану, правдиву, активну і творчо працюючу на користь Батьківщини [11].

Учений вважав, що предмети естетичного спрямування (такі як співи та малювання) виховують у дитини почуття краси та формують естетичні смаки, а літературні бесіди та літературно-музичні вечори сприяють гармонійному розвитку дитини. Водночас М. Пирогов негативно ставився до гри дітей в театрі, аргументуючи це тим, що вона породжує брехливість та лицемірство підлітків. З іншого боку, він дозволив пансіонерам підготовчого училища при Рішельєвському лиці грати невеличкі п’єси для показу учням під наглядом викладачів [12]. Тож, незважаючи на те, що М. Пирогов виступав проти казенної педагогіки, прагнув творчо розвивати освіту й керувати нею по-новому, деякі його погляди були двоїсті. Проте, під впливом ідей і безпосередньої практичної діяльності М. Пирогова освіта Херсонщини розвивалась випереджальними темпами в межах усієї країни, що виражалось у зростанні кількості чоловічих та жіночих гімназій, реальних училищ, земських початкових шкіл, громадських і приватних навчальних закладів [13].

4. 1. М. Корф

Педагогічна діяльність М. О. Корфа (1834–1883) припадає на пореформені часи, коли питання

про народну освіту стало першочерговим. Завдяки педагогічній діяльності Миколи Олександровича народну школу почали розглядати як інституцію, що повинна мати соціальне й державне значення. Саме він створив новий тип сільської школи (“корфівська тризимка”) – початкову школу з трирічним навчанням, розробив методику навчання, навчальні посібники “Малютка”, “Русская начальная школа”, “Наш друг”, “Наше школьное дело” [14].

М. Корф був не тільки талановитим публіцистом і письменником з педагогічної тематики, а й активним земським діячем та плідним практиком на тогочасній ниві народної просвіти. Входячи до складу земської училищної ради Олександрівського повіту Херсонської губернії, він наполегливо займався створенням початкових сільських шкіл і відкрив їх більше сорока. У цих школах з трирічним терміном навчання уроки викладалися одним вчителем відразу у трьох класах. Як відомо, досвід земських шкіл такого типу було використано не лише в Олександрівському повіті а й на території всієї Російської імперії.

М. Корф ратував за реалізацію ідеї загального обов’язкового навчання, а земську школу вважав першою сходинкою в освіті. Тому мету такої школи він визначив так: готувати дитину до життя в соціумі, в реальному середовищі, в конкретному суспільстві [14]. У своїх теоретичних працях та практичних рекомендаціях педагог крок за кроком розглядав відповідні прийоми, методи, засоби, форми побудови навчально-виховного процесу. Саме за ініціативою М. Корфа у земських школах втілювалися основні дидактичні ідеї розвивального навчання, а саме: не вимагати від дітей заучувати матеріал без розуміння, забезпечувати доступність у навчанні, не звільняти дітей від самостійного обдумування, не залишати дітей без допомоги, у навчанні йти вперед, спираючись на вивчений матеріал. Справедливо вважаючи, що вчитель повинен бути не тільки педагогом, а й дослідником, він рекомендував сміливіше запроваджувати самостійні письмові роботи, забезпечувати тісний зв’язок школи з громадським життям рідного села, краю, залучати учнів до краєзнавчої діяльності [14]. Самостійні роботи були надзвичайно важливими в роботі земських шкіл, оскільки активізували розумовий розвиток дітей, формували спостережливість, навчали послідовно викладати свої думки, допомагали закріпленню отриманих знань.

4. 2. І. Деркачов

Ілля Петрович Деркачов (1834–1916) є видатним педагогом, методистом, письменником, який стояв у витоків заснування української початкової школи на Півдні. Він є автором 19 букварів для початкової школи (серед яких Українська граматка, видана українською мовою у Москві), 12 навчальних посібників для початкової школи, 90 статей та листів на педагогічну тематику, понад 40 книг для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Працюючи в 1860–1870 роках викладачем у навчальних закладах Сімферополя, Херсона, Одеси, Єлісаветграда, І. Деркачов не тільки довів необхідність реформування шкільної початкової освіти, але

й концептуально обґрунтував власні ідеї навчання і виховання школярів рідною мовою з використанням відповідних підручників. Педагог висував особливі вимоги до підручників для дітей: насамперед прості, образні, викликають емоції у дітей, включають різноманітний матеріал, який сприяє пізнавальному розвитку дитини. Крім того, підручник повинен був бути насиченим корисними вправами, що мають поєднувати навчальні та виховальні завдання [15].

І. Деркачов приділяв значну увагу проблемам підготовки та перепідготовки вчителів початкової школи. З цією метою він виступив одним із організаторів педагогічних з'їзді в Сімферополі, що значно вплинуло на розвиток освіти та педагогічної думки в Україні. Педагогічні з'їзди під його керівництвом сприяли пошуку найефективніших форм організації та методів роботи початкової школи, методик викладання навчальних дисциплін.

Не останнє місце в працях І. Деркачова посідало художнє виховання молоді, а предмети естетичного спрямування такі як малювання, особливо підтримувались викладачем [16]. Педагог вважав, що природна краса форм та розвиває естетичні смаки та вподобання підлітків, роблячи душу дитини сприятливою до краси.

Обіймаючи посаду уповноваженого по земським школам Одеського повіту (1874), І. Деркачов не припиняв займатися педагогічною діяльністю. Особливу увагу вчений звертав на розвиток у дітей спостережливості, інтересу до природи тощо. Результатом правильного спостереження, зазначав він, є розвиток логічного мислення і мовлення. Педагог розглядав навколишній світ як джерело духовно-естетичного виховання особистості, спрямованого на формування у дітей розвиненої естетичної свідомості, художньо-естетичного смаку, здатності цінувати в природі прекрасне й сприймати твори мистецтва з перших років й упродовж усього життя [17].

Серед наочних методів навчання, на думку вченого, важливе місце в ознайомленні дитини з навколишнім світом повинно займати використання картин. Високо оцінюючи їх роль у роботі з молодшими школярами та підлітками, І. Деркачов радив супроводжувати навчальні бесіди ілюстраціями краєвидів, зображеннями рослин і тварин [17].

Педагогічні погляди І. Деркачова, а саме народність, наочність, використання народної педагогіки в вихованні дітей, навчання рідною мовою, організація підготовки дітей до школи, підвищення кваліфікації вчителів, актуальні і на сучасному етапі розвитку української освіти.

4.3. М. Ланге

Суттєвий вплив на розвиток педагогіки Південного краю зробив викладач Імператорського Новоросійського університету М. М. Ланге (1858–1921 рр.). Він був прямим носієм думок про зв'язок університетів із середньою школою, які висловлювали М. Пирогов та К. Ушинський. Микола Миколайович обґрунтував необхідність заснування при університетах кафедр педагогіки, метою функціонування яких була би підготовка студентів до май-

бутньої учительської діяльності: «Я переконаний, що благо нашої середньої школи не тільки вимагає вивчення педагогіки в університетах, а й заснування в них спеціальної й самостійної кафедри педагогіки, звідки впливав би науковий напрям у цій галузі, як це прийнято в Німеччині та у Франції» [18]. Професор М. Ланге почав читати курс лекцій з педагогіки в університеті ще до відповідного рішення Міністерства народної освіти. Завдяки підтримці факультету деякі лекції читалися ним щорічно [18].

Працюючи викладачем педагогіки в жіночій гімназії м. Одеси, професор М. Ланге спрямовував засвоєння цього предмету на гармонійний розвиток дитини, де обов'язковим було естетичне виховання особистості, пропонуючи не обмежуватись лише предметами художньо-естетичного спрямування, а й використовувати відповідні позашкільні заходи [19].

4.4. Я. Чепіга

Одним із прогресивних громадських діячів Півдня України був Я. Ф. Чепіга (Зеленкевич) (1875–1938), який народився в селі Мар'янівка на Херсонщині. Після закінчення Грушівського двокласного народного училища, він вступив до Новобузької учительської семінарії. Згідно з архівними джерелами, Яків Феофанович здобув непогану на той час педагогічну освіту, за старанність у навчанні й відмінну поведінку отримував повну стипендію. Новобузький період його життя був плідним і відіграв важливу роль у формуванні його майбутнього педагогічного світогляду. Всебічні знання, перший практичний досвід проведення уроків у початковій школі, що діяла при семінарії, набули подальшого розвитку в майбутній педагогічній діяльності Я. Зеленкевича. Після закінчення в 1895 р. семінарії його було призначено вчителем Зелецького земського училища Херсонської губернії [20].

У численних публікаціях, які друкувалися на шпальтах періодичних видань, Я. Чепіга порушував найактуальніші питання розвитку української освіти, створення національної школи в умовах антиукраїнської політики російського уряду. У праці «Національність і національна школа» (1910) він розкрив сутність взаємовпливу рідної мови, національного компоненту у загальному розвитку дитини; сформулював визначення поняття «національне виховання»: «Не шовіністичне, не приправлене «дугим» патріотизмом, а виховання в душі нації, у душі мови, в її переказах, віруваннях, її звичаях, її історії, її культури, національної творчості, того, про що писали й казали найліпші представники нації, всього, що народ або нація пережили, бачили, чули, виробили, що придбали найцікавішого, найкориснішого в своїм розвитку» [21].

У своїх наукових працях Я. Чепіга сформулював і вимоги до нової української школи:

- 1) у створенні її має брати участь усе українське вчителство;
- 2) школа має бути народною і відповідати інтересам народних мас;
- 3) важливо, щоб освіта була національною, рідномовною, відповідала душі й розуму народу, його культурному, соціальному та економічному розвитку;

4) школу слід будувати на підвалинах, які не порушують прав дитини, вільного і нормального розвитку її індивідуальних фізичних і духовних сил [22].

Таким чином, ми можемо зазначити, що теоретичні положення та методичні праці науковця відіграли важливу роль у становленні національної початкової школи, окреслили перспективу її розвитку. Я. Чепіга був автором концепції нової української початкової школи, у якій чільне місце посідала ідея національної творчості, трудового та морального виховання.

4. 5. О. Музиченко

З Херсонщиною тісно пов'язана діяльність талановитого діяча народної освіти, професора педагогіки, автора книг, підручників, методичних посібників О. Ф. Музиченка (1879–1940). Після закінчення Ніжинського інституту, він працював викладачем російської словесності в Одеській 4-й чоловічій гімназії.

Цікавою, на нашу думку була сформульована О. Музиченком концепція розвитку школи: «Виховання і навчання повинні здійснюватись із середини учня, а не зовні; складатися не із зовнішнього впливу вчителя на учня, а із діяльності самого учня». У своїй педагогічній діяльності Олександр Федорович обгрунтував принцип гуманізації, що передбачав розвиток здібностей і талантів кожної особистості: «Школа повинна забезпечити кожному учневі можливість розвивати свої сили та здібності до вищої повноти, та досягнути освіти, яка відповідає здібностям, працьовитості та наполегливості кожної дитини» [23].

Видатний педагог вважав доцільним вміле використання на уроках естетичних емоцій для того, щоб викликати «рух, активність, волю учнів». О. Музиченко стверджував, що художнє переживання є тією внутрішньою діяльністю дитини, що лише кількісно відрізняється від діяльності творчої. Він називав естетичною насолодою активні переживання учнями змісту художнього твору, порівнюючи цей процес із творчістю митця. Педагог акцентував увагу на розвитку художніх сил всього народу, а не «елітарного художнього смаку» окремих його членів, закликав до введення художнього виховання в навчальний процес загальноосвітньої школи [24].

Серед розмаїття засобів художнього виховання вчений відокремлював огляд та знайомство учнів із відібраними творами образотворчого мистецтва (пояснює читання картин), що мало на меті «з одного боку, розвинути в дітях естетичні почуття, й смак, а з іншого, навчити їх милуватися красою» [25]. В основу цього процесу треба покласти безпосереднє спостереження дітей за природою, а творче завдання вчителя – викликати в них «момент естетичного задоволення» під час переходу від природи до картини.

О. Музиченко пропонував впровадити до навчального процесу «дитяче малювання» як окрему дисципліну. Він вважав, що кожен учень повинен навчитись добре малювати, до того ж з природи, а за потреби пройти курс акварельного малювання. На думку вченого, «малюнки та акварелі з природи не тільки збудять зацікавленість природою, а й закріп-

лять у пам'яті дитини пережиті емоції, вони навчать учня бачити речі взагалі й розуміти те, що побачили» [24]. О. Музиченко був переконаний, що вивчення образотворчої грамоти поєднує у собі не тільки знання учнів про колір фарб, тіней, повітряну та лінійну перспективу, а й уміння вдвлятися в оточуючий світ, перейматись його настроями й переживаннями.

5. Результати дослідження

Проаналізувавши педагогічні праці педагогів Херсонської губернії кінця XIX – початку XX ст., ми можемо стверджувати, що в Україні накопичено певний досвід організації художньої освіти, який сприятиме критичному осмисленню і творчому використанню спадщини прогресивних вітчизняних мистецтв-педагогів. Тому дослідження історії мистецької освіти регіонів є важливим напрямом історико-педагогічних пошуків.

6. Висновки

Здійснивши ретроспективний аналіз архівних джерел та наукових праць, ми дійшли висновку, що науковці, доводячи необхідність реформування шкільної освіти, наголошували на тому, що художня освіта дитини є обов'язковою складовою навчального процесу. Доведено, що знання образотворчої грамоти допомагає учням краще розуміти оточуючий світ, сприяє інтенсивному розвитку мислення, розвиває естетичний смак. Матеріали статті можуть бути використані для подальшого вдосконалення теорії та практики педагогічної освіти.

Література

1. Зязюн, І. А. Інтегративна функція культури в інформаційному суспільстві [Текст]: зб. наук. праць / І. А. Зязюн; ред. І. А. Зязюн, В. О. Радкевич, Н. М. Чепурна та ін. // Професійно-художня освіта України. – Київ; Черкаси: видавництво „Черкаський ЦНТЕІ”, 2007. – Вип. IV. – С. 3–12.
2. Масол, Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика [Текст]: монографія / Л. М. Масол; АПН Укр., Ін-т проблем виховання. – К.: Промінь, 2006. – 432 с.
3. Падалка, Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) [Текст] / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
4. Сапак, Н. В. Художнє життя Півдня України кінця XIX – першої третини XX століття [Текст]: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства / Н. В. Сапак. – К., 2006. – 23 с.
5. Форостян, А. Ф. Розвиток естетичного виховання в середніх навчальних закладах освіти Півдня України (друга половина XIX – початок XX століття) [Текст]: монографія / А. Ф. Форостян. – К.: Просвіта, 2009. – 159 с.
6. Шушляннікова, Н. В. Розповіді з історії Херсонського краю [Текст]: монографія / Н. В. Шушляннікова. – Херсон: Вид. ХДУ, 2003. – 207 с.
7. Малиніна, І. О. Підготовка педагогічних кадрів у Харківській та Київській художніх школах України (друга половина XIX – початок XX ст.) [Текст]: дис. ... канд. пед. наук / І. О. Малиніна. – Харків, 2005. – 221 с.
8. Красюк, І. О. Нариси з історії розвитку художньої освіти в Україні в XIX – на початку XX ст. [Текст]: навч.-метод. пос. / І. О. Красюк. – вид. 2, доп. і перероб. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2012. – 223 с.
9. Шмагало, Р. Т. Мистецька освіта й мистецтво в культуротворчому процесі України XX – XXI століть

[Текст]: навч. пос. / Р. Шмагало, Г. Покотило, П. Ляшкевич, І. Гнатишин, Т. Бей; за заг. ред. Р. Шмагала. – Львів: ЛНАМ; Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 292 с.

10. Пирогов, Н. И. Вопросы жизни [Текст] / Н. И. Пирогов // Изб. пед. сочинения. – М.: Педагогика, 1985. – С. 29–51.

11. Дорофеев, Г. К. О постановке внеклассного чтения и литературных бесед в средних учебных заведениях [Текст] / Г. К. Дорофеев. – Одесса, 1897. – 100 с.

12. Конорская, М. Н. Детский театр, его вред и польза [Текст] / М. Н. Конорская. – СПб, 1901. – 16 с.

13. Борисов, Н. И. Вопросы школьной статистики [Текст] / Н. И. Борисов. – Херсон: тип. Ходушиной О. Д., 1896. – 14 с.

14. Капранова, В. А. Корф Николай Александрович (1834–1883): [русский педагог, методист, деятель народного образования] [Текст]: уч. пос. / В. А. Капранова // История педагогики в лицах. – Минск; М.: Новое знание: ИНФРА-М, 2013. – С. 119–120.

15. Мироненко, В. В. Роль І. П. Деркачова в організації перших з'їздів народних вчителів в м. Сімферополі в кінці XIX століття [Текст] / В. В. Мироненко // Історія освіти і педагогічної думки. Вісник СевНТУ. Серія: Педагогіка. – Севастополь, 2011. – Вип. 124. – С. 206–211.

16. Жураковский, Г. Е. Из истории просвещения в дореволюционной России [Текст] / Г. Е. Жураковский. – М.: Педагогика, 1976. – 160 с.

17. Мироненко, В. В. Виховання дбайливого ставлення до природи у педагогічній спадщині І. П. Деркачова (1834–1916) [Текст] / В. В. Мироненко // Історико-педагогічний альманах. – Умань, 2011. – Вип. I. – С. 26–29.

18. Історія Одеського університету за 100 років [Текст]. – Київ, 1968. – С. 382–408.

19. Отчёт 2-й городской Одесской женской гимназии за 1904–1905 год, с программами на учебный год [Текст] // ДАОО. – Ф. 47. – Оп. 1. – Спр. 5670. – 92 арк.

20. Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич) – видатний педагог, психолог, громадський діяч [Текст] / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинсько-го. – К.: Нілан-ЛТД, 2013. – 135 с.

21. Чепіга, Я. Національність і національна школа [Текст] / Я. Чепіга // Світло. – 1910. – № 1. – С. 16–29.

22. Ніколенко, Л. Т. Теоретичні засади навчання і виховання молодших школярів у педагогічній спадщині Я. Ф. Чепіги [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л. Т. Ніколенко; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2000. – 15 с.

23. Музыченко, А. Ф. Творчество учеников земских школ [Текст] / А. Ф. Музыченко. – Одесса, 1903. – 144 с.

24. Тринус, О. В. Музыченко про головні принципи навчання [Текст] / О. В. Тринус // Витоки педагогічної майстерності. – 2012. – Вип. 9. – С. 299–303.

25. Музыченко, О. Ф. Сучасні педагогічні течії в Західній Європі і Америці [Текст] / О. Ф. Музыченко. – К., 1919. – 109 с.

References

1. Ziaziun, I. A.; Zjazjun, I. A., Radkevych, V. O., Cherpurna, N. M. et. al (Eds.) (2007). *Integrativna funktsiia kultury v informatsiinomu suspilstvi* [Integrative function of culture in the information society]. *Profesiino-khudozhnia osvita Ukrainy – Professional and art education of Ukraine*. Kyiv; Cherkasy: Cherkaskyi TsNTEI, IV, 3–12.

2. Masol, L. M. (2006). *Zahalna mystetska osvita: teoriia i praktyka* [General art education]. Kyiv: Promin, 432.

3. Padalka, H. M. (2008). *Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin)* [Art Pedagogy (Theory and methods of teaching art subjects)]. Kyiv: Osvita Ukrainy, 274.

4. Sapak, N. V. (2006). *Khudozhnie zhyttia Pivdnia Ukrainy kintsia XIX – pershoi tretyny XX stolittia* [Art life of southern Ukraine in late XIX – the first third of the XX century]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv, 23.

5. Forostian, A. F. (2009). *Rozvytok estetychnoho vykhovannia v serednikh navchalnykh zakladakh osvity Pivdnia Ukrainy (druha polovyna XIX – pochatok XX stolittia)* [The development of aesthetic education in secondary schools of South Ukraine (the second half of the XIX – early XX century)]. Kyiv, 159.

6. Shushliannikova, N. V. (2003). *Rozpovidi z istorii Khersonskoho kraiu* [The stories from the history of Kherson land]. Kherson: KSU, 207.

7. Malynina, I. O. (2005). *Pidhotovka pedahohichnykh kadriv u Kharkivskii ta Kyivskii khudozhnikh shkolakh Ukrainy (druha polovyna XIX – pochatok XX st.)* [Training of teaching staff in Kharkiv and Kyiv art schools of Ukraine (the second half of the XIX – XX centuries)]. Kharkiv, 221.

8. Krasiuk, I. O. (2012). *Narysy z istorii rozvytku khudozhnoi osvity v Ukraini v XIX – na pochatku XX st.* [Essays from history of development art education in Ukraine in the XIX – early XX century]. Kryvyi Rih, 223.

9. Shmagalo, R., Pokotylo, G., Ljashkevych, P., Gnatyshyn, I., Bej, T.; Shmagala, R. (Ed.) (2013). *Mystetska osvita y mystetstvo v kulturotvorchomu protsesi Ukrainy XX – XXI stolit* [Art Education and Art in culture creating process in Ukraine during the XX – XXI century]. Lviv: LNAM; Ternopil: Mandrivets, 292.

10. Pirogov, N. I. (1985). *Voprosy zhizni* [Issues of life]. *Yzb. ped. sochyneniya*. Moscow: Pedagogika, 29–51.

11. Dorofeyev, G. K. (1897). *O postanovke vneklassnogo chteniya i literaturnykh besed v srednikh uchebnykh zavedeniyakh* [About setting of extracurricular reading and literary talks in secondary schools]. Odessa, 100.

12. Konorskaya, M. N. (1901). *Detskiy teatr. ego vred i polza* [Children's theater, its harm and benefits]. Sankt-Petersburg, 16.

13. Borisov, N. I. (1896). *Voprosy shkolnoy statistiki* [Issues of school statistics]. Kherson: tip. Khodushinoy O. D., 14.

14. Kapranova, V. A. (2013). *Korf Nikolay Aleksandrovich (1834–1883): [russskiy pedagog. metodist. deyatel narodnogo obrazovaniya]* [Korf N. A. (1834–1883): [russian teacher, methodist, public education activist]. *Istoriya pedagogiki v litsakh*. Minsk; Moscow, Russia: Novoye znaniye: INFRA-M, 119–120.

15. Myronenko, V. V. (2011). *Rol I. P. Derkachova v orhanizatsii pershykh zizdiv narodnykh vchyteliv v m. Simferopoli v kintsia XIX stolittia* [The role of I. P. Derkachov in organizing the first Congress of People Teachers in Simferopol in the late XIX century]. *Istoriia osvity i pedahohichnoi dumky. Visnyk SevNTU. Sevastopol*, 124, 206–211.

16. Zhurakovskiy, G. E. (1976). *Iz istorii prosveshcheniya v dorevolutsionnoy Rossii* [From the history of education in pre-revolutionary Russia]. Moscow: Pedagogika, 160.

17. Myronenko, V. V. (2011). *Vykhovannia dbaylyvoho stavlennia do pryrody u pedahohichnii spadshchyni I. P. Derkachova (1834–1916)* [Education of respect attitude to the nature of the pedagogical heritage of I. P. Derkachov (1834–1916)]. *Istoriiko-pedagogichnyy al'manah*. Uman, I, 26–29.

18. *Istoriia Odeskoho universytetu za 100 rokiv* [History of Odessa University for 100 years] (1968). Kyiv, 382–408.

19. *Otchet 2-y gorodskoy Odesskoy zhenskoy gimnazii za 1904–1905 god, s programmami na uchebnyy god* [Report of the 2nd Odessa city girls' school for the 1904–1905 year, with programs for the academic year]. State archive of Odessa region. F. 47. Op. 1. Spr. 5670.

20. Yakiv Feofanovych Chepiha (Zelenkevych) – vydatnyi pedahoh, psykholog, hromadskiy diiach [Yakiv

Feofanovych Chepiha (Zelenkevych) – outstanding educator, psychologist, social activist] (2013). Kyiv, 135.

21. Chepiha, Ya. (1910). Natsionalnist i natsionalna shkola [Nationality and national school]. Svitlo, 1, 16–29.

22. Nikolenko, L. T. (2000). Teoretychni zasady navchannia i vykhovannia molodshykh shkolariv u pedahohichnii spadshchyni Ya. F. Chepihy [The theoretical basis of training and education of primary school children in the pedagogical heritage of Ya. F. Chepiga]. Kyiv, 15.

23. Muzychenko, A. F. (1903). Tvorchestvo uchenikov zemskikh shkol [Creative work of Zemstvo school students]. Odessa, 144.

24. Trynus, O. V. (2012). Muzychenko pro holovni pryntsyipy navchannia [Muzichenko about the main principles of learning]. Vytoky pedagogichnoi' majsternosti, 9, 299–303.

25. Muzychenko, O. F. (1919). Suchasni pedahohichni techii v Zakhidnii Yevropi i Amerytsi [Modern pedagogical trends in Western Europe and America]. Kyiv, 109.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Вовк М. П.
Дата надходження рукопису 20.04.2016*

Гуріч Зоя Владиславівна, аспірант, член Національної спілки художників України, Відділ змісту та технологій навчання дорослих, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, вул. М. Берлінського, 9, м. Київ, Україна, 04060
E-mail: z_gurich@ukr.net

УДК 37.013.83:374.71

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

© Г. А. Дегтярьова

У статті науково обґрунтовано та схарактеризовано концептуальну модель розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін протягом андрагогічного циклу в системі післядипломної педагогічної освіти, а саме: виділено основні підсистеми моделі; осмислено зв'язки між ними; особливості її формування й розвитку за двома стратегічними лініями; визначено основні завдання моделі та організаційно-педагогічні умови її ефективного функціонування

Ключові слова: концептуальна модель, ІК-компетентність, учителі філологічних дисциплін, система післядипломної педагогічної освіти

In the article was scientifically grounded and characterized the conceptual model of IC-competence development of the teachers of philological disciplines during the andragogic cycle in the pedagogical postgraduate education system.

Taking into account that the system of pedagogic postgraduate education (PPE) is the subsystem of the higher order that is the part of education system in Ukraine that must react on the social demand and consists of the other subsystems that work according to the unified rules and principles, at the elaboration of the conceptual model of information-communication competence (IC-competence) of the teachers in the PPE system we separated the four interconnected structural subsystems of the lower order that allow its effective functioning, namely: conceptual, content-structural, technological and the subsystem of monitoring and assessment of parameters of the IC-competence level; we understood the connections between them and the essence of the educational process itself that takes into account the content and structure of this competence; the features of its formation and development on the two strategic lines in the course and intercourse periods that condition the limits of the model of IC-competence development and take into account the levels of this competence of the teachers of philological disciplines who improve their qualification in the PPE system in which base are the time limits of the teachers' qualification improvement (course and intercourse periods that are equal to the andragogic cycle). But the special feature of the model is the fact that there is no final point of IC-competence development because this competence is the dynamic one and is in the permanent development that is conditioned by the permanent development of ICT and the methods of its reasonable and expedient use. That is why the five-year cycle is not enough.

The main tasks that must be solved using this model and organizational-pedagogical conditions that allow its effective functioning were defined. The limits that hinder the full manifestation of the person, its self-realization, self-presentation, self-organization and activity in the use of ICT by the teachers-philologists in their professional activity and must be overcome at the realization of the elaborated model were outlined

Keywords: conceptual model, IC-competence, teachers of philological disciplines, pedagogical postgraduate education system